

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Књига I

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТИ

Уређивачки одбор

- Радомир Томић, редовни професор (декан)
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Милош Ковачевић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Драган Бошковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Бранка Радовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Сања Пајић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Анђелка Пејовић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Владимир Поломац, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Никола Бубања, доцент
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Часлав Николић, доцент
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Катарина Мелић, ванредни професор
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор
Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија
Др Ала Татаренко, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјин
Др Зринка Блажевић, ванредни професор
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Др Миланка Бабић, ванредни професор
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Др Михај Радан, редовни професор
Факултет за историју, филологију и теологију, Темешвар, Румунија
Др Димка Савова, редовни професор
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Др Јелица Стојановић, редовни професор
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Уредници

- Др Милош Ковачевић, редовни професор (одговорни уредник)
Др Јелена Петковић

Рецензенти

- Др Милош Ковачевић, редовни професор (Крагујевац)
Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор (Крагујевац)
Др Анђелка Пејовић, редовни професор (Крагујевац)
Др Никола Рамић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Сања Ђуровић, ванредни професор (Крагујевац)
Др Милка Николић, доцент (Крагујевац)
Др Јелена Петковић, доцент (Крагујевац)
Др Јелена Даниловић Јеремић, доцент (Крагујевац)
Др Светлана Терзић, доцент (Ужице)

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са X међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(23–25. X 2015)

Књига I

**ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ,
УМЕТНОСТИ**

Нина МАНОЈЛОВИЋ¹
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

ПРОБЛЕМ ПРЕВОЂЕЊА СЛОБОДНОГ УПРАВНОГ И СЛОБОДНОГ НЕУПРАВНОГ ГОВОРА СА СРПСКОГ НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Контрастивна истраживања из области управног и неуправног говора углавном су за свој предмет узимала проблематику превођења типова туђег говора са енглеског на српски језик (Каравесовић 2010, Зечевић 2013). Ова истраживања пружила су увид у комплексну слику односа између ова два језика, чија се синтаксичка правила за преношење туђег говора разликују, што често за последицу има структурна померања у преводу (Каравесовић 2010: 46). У овом раду истражићемо да ли долази до структурних и/или стилистичких померања када се слободни управни и слободни неуправни говор (као и њихови подтипови) преводје са српског на енглески језик и, ако долази до оваквих померања, које су њихове одлике. Посебан акценат у раду биће на случајевима где се туђи говор преноси у првом лицу, али и на ортографским померањима у преводу.

Кључне речи: слободни неуправни говор, слободни управни говор, унутрашњи монолог, нарација, превођење

1. Увод

1.1. Преношење туђег говора јесте интегрисање мисли и/или исказа ликова у исказ наратора, који може у мањој или већој мери да прилагоди или измени тај туђи говор у складу са својим наративним намерама. Синтаксичке и стилистичке модификације преношења туђег говора јесу средство за постизање приснијег односа између ликова и читаоца јер пружа могућност да се, на неки начин, укине строга подела на наратора и ликове, као и да се речи и мисли јунака пренесу на непосреднији начин. РКТ (1992: 142) дијалогичност дефинише као „посебну уметничку концепцију која подразумева стално сукобљавање и укрштање различитих становишта или тачака гледишта. Различите ставове истовремено заступају аутор, књижевни јунаци и приповедач који може бити један од ликова или пак сам писац.” Ово укрштање ставова можда се најјасније осликава у оквиру слободног неуправног говора (надаље СНГ), који је предмет интересовања неких грана лингвистике, прагматике и анализе дискурса, али и наратологије и теорије књижевности (Рајић 2010: 515).

1.2. СНГ је тип преношења туђег говора који одликује својеврсна полифонија – постојање више „гласова” у исто време и у истом исказу (Рајић 2010: 518) и читаоцу пружа увид у унутрашњи свет јунака, њихове мисли и осећања. Овај тип преношења туђег говора има граматичке особине неуправног говора, али га карактерише одсуство дидаскалије и, сходно томе, везивног елемента (Ковачевић 2012:31). Граматичке особине односе се превасходно на глаголско време – у енглеском језику долази до транспозиције, док је у српском углавном нема – и на промену заменичког лица (углавном 1. и 2. лице постају 3. лице) (Каравесовић

1 manojlovic.nina@gmail.com

2010: 47). СНГ је често тешко идентификовати управо због изостанка дидаскалије, те се као индикатори СНГ-а могу узети експресиви, уметнуте структуре и сл., али и комплетан контекст у ком се јавља заједно са прагматичким аспектима текста. Рајић (2010: 520–521) такође примећује да се, с обзиром на то да деиктичка организација упућује на говорника који преноси туђи исказ и да је синтаксички образац амбивалентан и нетранспарентан, СНГ може препознати само у спреси са семантичким материјалом контекста и уз помоћ експресивне маркираности.

Овај тип преношења туђих речи представља „стилско двогласје” (Ковачевић 2012: 31), односно пружа могућност укидања поделе између наратора и јунака чији се говор (или мисао) преноси, што доприноси динамичнијој рецепцији дела од стране читаоца и већем уживљавању у текст и наравију. СНГ се може посматрати и као „супституциона наравија” (*supstitutionary narration*) јер омогућава наратору да своје речи замени речима, мислима или пак чулним опажањима лика (Хернади 1972: 35). У енглеском језику, као и у српском, у погледу граматике, оваква наравија представља елиптични облик неуправног цитирања јер, као код директног цитирања, не своди најважнији део комуникације – туђе речи – на подређену зависну реченицу (Хернади 1972: 36), с тим што у енглеском језику долази до промене темпоралног, а не само прономиналног аспекта реченице.

У оквиру нашег истраживања фокус је на унутрашњем монологу, односно на примерима где је наратор уједно и лик чије се мисли преносе. Ово има неколико импликација које су јако битне за нашу анализу. Наиме, као прво, нема померања прономиналне фокализације – говор јунака је увек у 1. лицу. Дакле, недостаје један важан елемент граматичке особености СНГ-а који помаже његову идентификацију. Као друго, овде је важно истаћи да и у унутрашњем монологу постоји стилско двогласје – СНГ је овде преплитање перспектива наратора (лика у тренутку наравије) и јунака (лика какав је био у време догађања тога што је предмет наравије), а то су две „различите” особе.

1.3. Слободни управни говор (надаље СУГ) лакше је идентификовати него СНГ. То је тип управног говора који карактерише изостанак ортографских маркера и, не нужно, ауторске дидаскалије. Тако добијамо уведени и неуведени СУГ. Међутим, овде треба приметити да постоје случајеви када је подједнако тешко уочити СУГ као и СНГ, посебно у српском језику у ком не постоји правило померања времена. Наиме, када је приповедач уједно и јунак чије се речи преносе разлика између СНГ-а и СУГ-а се смањује, посебно када се узме у обзир чињеница да оба типа преношења туђих речи дозвољавају употребу експресивних јединица (узвика, питања, елиптичних исказа и др.).

1.4. Корпус овог истраживања јесте књига Владимира Арсенијевића *У потпалубљу* и њен превод на енглески језик. У оквиру нашег корпуса истражићемо управо примере СНГ-а и СУГ-а где се речи лика преносе у првом лицу, односно примере унутрашњег монолога лика који је истовремено и наратор. У овом раду циљ је да се утврди који су показатељи и критеријуми за идентификацију и разликовање СНГ-а и СУГ-а у наведеним околностима, али и како се особености ових типова туђег говора преносе у енглески језик. Лингвистички критеријуми анализе јесу прономинална фокализација и временски оквир реченице.

2. Анализа

2.1. Монолог углавном открива психичко стање лика на интимнији начин и има функцију да читаоцу непосредније приближи стање свести лика, његове страхове, размишљања, питања и недоумице. У примеру (1) који следи само једна реченица која се синтаксичко-стилистичким особеностима издваја од остатка нарације и упућује читаоца на психичко стање лика у тренутку о ком наратор приповеда:

(1) Па, и ако нисам тако мислио – говорио сам то из пажње према Анђелиној новој осетљивости, решен да се препуштам, примајући сву кривицу на себе. Кога, уосталом, брига за Раблеа? Био сам одлучан да се, ако треба, сатима облизујем под капом Кривца у кажњеничком углу нашег брака, само да се Анђела не секира без разлога. (Арсенијевић 1995: 14)

Even though I didn't actually think so, I said it out of consideration for Angela's new sensitivity, determined to give in, to accept all the blame. Anyway, who cared about Rabelais? I was resolved to spend hours, if necessary, licking my wounds, wearing the Guilty cap in the punishment corner of our marriage, just not to let Angela upset herself needlessly. (Arsenijević 1996: 13)

(2) То је ново биће покушавало да успостави макар некакав контакт са својим претходником, а на крају се и њему све учинило узалудно. Схватило је, ваљда, и то биће, да су сви даљи напори излишни. Или је ово моје тумачење погрешно? Можда је Дејан стао, одједном и заувек, у сред некакве неразрешиве недоумице? Можда ни њему ништа није било јасно? Можда није био задовољан мајицама? Можда га је Јелена некако повредила? (Арсенијевић 1995: 99)

That New Being had tried to establish at least some kind of contact with its predecessor, but in the end it must have all seemed useless even to him. That being must have realized that all future efforts were superfluous. Or was this interpretation of mine mistaken? Perhaps Dejan had stopped, once and for all, in the middle of an insoluble dilemma? Perhaps he hadn't understood anything either? Perhaps he hadn't liked the T-shirts? Perhaps Jelena had offended him in some way? (Arsenijević 1996: 119)

Подвучена реченица у примеру (1) очигледан је пример СНГ-а јер поседује стилистичке, ортографске и лексичке маркере – садржи експресивну лексику (*уосталом/anyway*), знак питања као ортографски експресивни елемент, а изостаје ауторска дидаскалија. Видимо да је у преводу уместо садашњег употребљено прошло време, односно време је померено уназад, што јесте одлика неуправног говора у енглеском језику. Слично важи и за пример (2), с тим да у преводу имамо давно прошло време (*Past Perfect*) у реченицама које су у оригиналу у прошлом времену. Подвучени део у примеру (2) приближава дилеме лика/наратора тиме што је изостављена ауторска дидаскалија и остављена форма питања са свим својим синтаксичким и ортографским одликама.

2.2. Неретко се дешава да у преводу долази до ортографских измена како би се пренела актуелност питања која је умањена употребом прошлог уместо садашњег времена, јер СНГ у енглеском језику одликује преовлађујућа употреба прериталности, што у српском није случај (Каравесовић 2010: 52):

(3) Замишљао сам га беспомоћног, па верног, па лојалног, па равнодушног, и, на крају, отворено бунтовног, решеног да ми измакне! А, можда ћу ја, у то доба кад бунт буде заживео у њему, без икакве nelaгоде снажно хрвати свако слеподне, и он ће ме мрзети, као што сам ја мрзео свог оца, кроз танани зид што се испречио између наша два боравишта. Да ли ћу ја умети да га разумем, онда кад он више не буде желео да разуме мене, или ћу се срамно покривати крпицама једног укисељеног односа – то је круцијално питање родитељства. (Арсенијевић 1995: 15)

I imagined him helpless, and faithful, loyal, then indifferent, and, finally, openly rebellious, determined to evade me! And maybe, when the time came for the rebellion to erupt in him, I would snore loudly every afternoon, without the least embarrassment, and he would hate me, as I had hated my father, through the thin wall interposed between our two bedrooms. Would I be able to understand him when he no longer wished to understand me, or would I cover myself shamefully with the rags of a soured relationship?— that is the crucial question of parenthood. (Arsenijević 1996: 14)

Јасно је да је овде реч о размишљањима лика/наратора које писац покушава да приближи читаоцу актуелизацијом помишљеног, а што флексибилност српског језика при преношењу туђих речи омогућава у већој мери него што је то случај у енглеском језику. Већ у првој реченици имамо знак узвика, а према Бахтину (1980: 183) узвици често имају функцију пребацивања из ауторског контекста у контекст туђег говора. Реченице које следе јесу примери СНГ-а. У преводу можемо да приметимо да је преводилац додао знак питања у трећој реченици. Могуће је да је разлог овој ортографској измени оригинала намера преводиоца да питање приближи читаоцу на начин на који то писац ради у оригиналу. Наиме, експресивни неуправни говор настао је управо из ове потребе да се питање представи као још увек важеће, актуелно. Експресивни неуправни говор садржи све елементе неуправног говора, с тим да на крају зависносложене реченице уместо тачке стоји знак питања, или пак узвика. Ковачевић (2012: 26) о овом типу неуправног говора пише: „Стављајући нормативно проскрибовани упитник уместо тачке, писац као да евоцира примарни контекст питања, као да актуелизује његову комуникативну функцију”. Сматрамо да иста мотивација стоји иза примера где је у преводу додат експресивни маркер – знак питања.

(4) Шта ако се појави кочоперно, то дете – питао сам се – унапред наоштрено за некакву борбу коју нећу бити у стању да предвидим? Хоће ли се мој невешти тата оца дебитанта показати као делотворна заштита у једном таквом клинчу? Или ћемо дисати једно другом у уста, мој син и ја, као два изнурена боксера, док се обојна не срушимо, ослабљени мноштвом ниских удараца? (Арсенијевић 1995: 15)

What if the child was born cocky? I wondered, already on my guard against some kind of battle that I would not be capable of foreseeing. Would my clumsy novice-father's defense turn out to be an effective protection in such clinch? Or would we breathe into each other's mouths, my son and I, like two spent boxers, until we both collapsed, weakened by a multitude of blows? (Arsenijević 1996: 14)

Прва реченица је пример СУГ-а, бар у оригиналу на српском језику. Међутим, у преводу је време померено уназад уз додатне правописне измене. У реченици на енглеском знак питања је померен и дидаскалија није издвојена ортографским маркерима, што читаоцу приближава питање *Шта ако се појави кочоперно, то дете?* / *What if the child was born cocky?* и дочарава емотивно стање и зебње лика. У примеру на српском језику склоп реченице нам говори да се заиста ради о типу управног говора и пружа читаоцу увид у ток мисли лика. Наиме, маркери СНГ-а, као и СУГ-а су најчешће експресиви, инверзије, умешане структуре и сл. (Каравесовић 2010: 49). И у преводу је, аналогно избору реченице дела, могла да стоји другачије формулисана реченица, на пример *What if it was born cocky, the child?* и да се тиме постигне динамика темпоралних перспектива у оригиналу – времена наратије и времена када је лик себи поставио дато питање.

2.3. Пример (5) је нешто комплекснији за анализу.

(5) Јалово смо се надали да би нам се ускоро могло десити да угледамо завесу, жудели смо за срећним крајем, али смо знали да неће Бог из Машине тако скоро сићи са свог механичког облака, да развади завађене, и подели правду на једнаке делове. Било је то једно веома обеспокојавајуће сазнање: још ћемо се ми нагледаати смрти. Саживећемо, на концу, с њом. Постаће нам досадна. Нећемо је се плашити како смо је се плашили некад, у блаженој Ери наивности. (Арсенијевић 1995: 27–28)

We hoped fruitlessly that we would soon catch sight of the final curtain, we longed for a happy ending, but we knew that the deus ex machine would not soon come down from his mechanical cloud, to separate the opponents distribute justice in equal proportions. It was an extremely disturbing realization: There's still a whole lot more death to come. In the end, we shall learn to live with it, and won't be so afraid of it as we once were. It'll become tedious. (Arsenijević 1996: 30)

Прва реченица је пример неуправног говора са дидаскалијом и конектором. Већ следећа, подвучена, реченица у оригиналу представља уведени СУГ, односно, случај када иза ауторске дидаскалије долази двотачка (мада то може бити запета или црта), а на почетку дословног говора (мисли) стоји мало слово (Ковачевић 2012: 20). Реченице које следе могу се читати као СУГ али и СНГ – приповедање у првом лицу (у овом случају множине) онемогућава изналажење формалног показатеља о ком типу говора је реч. СУГ и СНГ карактерише изосанак ауторске дидаскалије и ортографских ознака, као и присуство експресивних елемената. Каравесовић (2010: 52) наводи чак и да је СНГ у српском језику „тип својеврсног редукованог директног говора” због одлика које деле. Када изостаје померање прономиналне фокализације, као што је код нас случај, заиста не постоји формални показатељ који разликује СНГ од СУГ-а, те можемо говорити о недиференцираности ова два типа преношења туђег говора. С једне стране, дате реченице можемо посматрати као природан наставак уведеног СУГ-а из подвучене реченице. С друге стране, аутор јасно одваја правописним средствима – курзивом – прву реченицу туђег говора од оних које следе. Овакав тип преношења туђег говора свакако представља проблем за преводиоце. Преводилац мора да се одлучи за један тип – СУГ или СНГ – и тиме определи и перспективу која се преноси читаоцу. Када је наративни оквир у презенту и у енглеском, као што је иначе случај у српском, анулира се оштра разлика између СУГ-а и СНГ-а те постају недиференцирани. У нашем примеру није презентски наративни оквир, те избор преводиоца да употреби садашње време резултира СУГ-ом у преводу. Даље, можемо да приметимо да је у примеру уведеног СУГ-а додао и једну правописну измену – велико наместо малог слова на почетку дословног говора/мисли, као да је додатно хтео да нагласи да је реч о управном говору. Свакако, овде није у питању говор већ мисао, односно закључак (обеспокоравајуће сазнање) до ког су дошли јунак, његови пријатељи, али и цела једна генерација људи који су се нашли у сличној животној ситуацији. Употребом СУГ-а не само да се евоцира контекст када су до наведеног закључка дошли, већ се у свест призива могућност да исти закључак важи и у време нарације, што је додатно појачано употребом будућег времена. Овде можемо приметити и да је у преводу разлика између онога чему су се надали и сазнања до ког су дошли још израженија, зато што су њихова надања пренесена читаоцу у прошлом времену (јер је у питању неуправни говор), док је „обеспокојавајуће сазнање” пренето садашњим, односно будућим временом.

(6) Па сам открио да ме ни могућност отказа није плашила превише. Па шта!, размишљао сам, надимајући се од пркоса. Наћи ћу, у сваком случају, бољи посао. (Арсенијевић 1995: 77)

And I discovered that even the possibility of dismissal did not alarm me unduly. So what? I reflected, puffing myself up with defiance. I'll find a better job, in any case. (Arsenijević 1996: 91–92)

У примеру (6) прва реченица је модел неуправног говора који садржи све елементе – конферансу, конектор и туђе речи, док је друга реченица пример експресивног неуправног говора, односно његовог подтипа – полууправног говора. „Наиме, уколико се невезничка зависносложена реченица завршава узвичником, а не тачком, таква реченица нужно припада експресивном неуправном говору” (Ковачевић 2012: 27–28). У оквиру превода, ове две реченице припадају истом типу преношења туђег говора као и у оригиналу, с тим да треба напоменути да се полууправни говор у неким својим употребама може готово изједначити са уведеним СУГ-ом, што је овде случај. Међутим, подвучена реченица илуструје још један пример где у српском језику граница између СНГ-а и СУГ-а није јасна, док у преводу видимо да је у питању СУГ због изостанка слагања времена.

2.4. Као што смо већ рекли, разлог брисања диференцираности између СНГ-а и СУГ-а, односно међусобног приближавања ова два типа преношења туђег говора, јесте чињеница да нема померања прономиналне фокализације стога што су сви искази у 1. лицу јер је предмет нашег рада унутрашњи монолог, те су лик и наратор иста особа. Осим тога, не смемо овде занемарити и чињеницу да у српском језику из истих разлога које смо управо навели можемо говорити о условном изједначавању примера уведеног СУГ-а и полуслободног неуправног говора. Наиме, полуслободни неуправни говор је подтип СНГ-а који се разликује само по томе што има ауторску дидаскалију, дакле, структурално је подударан моделу неконекторског неуправног говора, а стилистички СНГ-у (Ковачевић 2012: 31). Ово приближавање, односно недиференцираност, модела преношења туђег говора могу да се подведу под опште умањивање разлика између СУГ-а и СНГ-а о ком смо говорили.

3. Закључак

3.1. Слободни неуправни говор, али и слободни управни говор, нису само синтаксичке категорије, већ и књижевно-стилистичке, јер омогућавају преношење речи, мисли и осећања ликова на директнији и непосреднији начин, намерно кршећи граматичко-ортографске конвенције једног језика. Из наведене анализе можемо закључити да облици СНГ-а у енглеском и српском језику деле већину карактеристика, са изузетком тзв. „слагања времена” у енглеском језику, док СУГ не подразумева темпоралну модификацију, те су примери овог типа преношења туђег говора готово идентични у ова два језика. С друге стране, у примерима где је наратор уједно и лик чије се речи/мисли преносе, изостаје промена прономиналне фокализације, те имамо случајеве где су СУГ и СНГ недиференцирани – одликује их одсуство конферансе, ортографских маркера, деиктичких промена – што може представљати проблем приликом превођења са српског на енглески језик.

3.2. На основу анализе можемо закључити да се синтаксичко-стилистичке особености СНГ-а и СУГ-а успешно задржавају у преводу са српског на енглески језик, с тим да су уочене одређене тачке разилажења граматичких система ова два језика које могу представљати проблем при превођењу. Наиме, како је СНГ у српском флексибилнија категорија (Каравесовић 2010: 52), преводиоци се често сусрећу са проблемом преношења свих стилистичких обележја на енглески

језик. Дакле, када не говоримо о презентском оквиру наравије, преводилац, тиме што поштује конвенцију слагања времена, ризикује да умањи актуелност која се постиже употребом СНГ-а у оригиналу на српском језику. У анализи у оквиру овог рада видели смо да се неретко дешава да у преводу долази до ортографских измена како би се постигла актуелизација речи или мисли јунака. Овакве измене су најизраженије када се преносе туђе речи, односно мисли или осећања, у упитном облику, где преводилац често додаје знак питања који не постоји у оригиналу. Осим тога, видели смо и да постоје примери где су у српском језику СНГ и СУГ недиференцирани, али да се у преводу на енглески ова два типа преношења туђег говора не могу изједначити (осим у презентском наротивном оквиру), као и да се у преводу скоро увек јавља СУГ. Сматрамо да је разлог за избор СУГ-а, као и за ортографске модификације у преводу, настојање да се евоцира примарни контекст јунакових мисли или речи, на начин на који је то постигнуто у оригиналу.

ИЗВОРИ

- Arsenijević 1995: V. Arsenijević, *U potpalublju: sapunska opera*, Beograd: Vreme knjige.
 Arsenijević 1996: V. Arsenijević, *In the Hold : [a novel]*. Sa srpskohrvatskog prevela Celia Hawkesworth. New York: Alfred A. Knopf.

ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин 1980: М. Вахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
 Зечевић 2013: С. Зечевић, Слободни неуправни говор у роману Вирџиније Вулф *To the Lighthouse* и његови преводни еквиваленти у српском језику, Крагујевац: *Наслеђе*, 26, Крагујевац, 115–126.
 Каравесовић 2010: Д. Каравесовић, Слободни неуправни говор енглеско-српске паралеле, Крагујевац: *Наслеђе*, 15, Крагујевац, 43–54.
 Ковачевић 2012: М. Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, Београд: *Српски језик*, XVII, Београд, 13–38
 Принс 2011: Džerald Prins, *Naratalogski rečnik*, Beograd: Službeni glasnik.
 Рајић 2010: Ј. Рајић, Слободан неуправни говор: језичка реализација полифоничног исказа у наротивном дискурсу, Београд: *Српски језик*, XV, Београд, 515–524.
 Хернади 1972: Paul Hernadi, *Dual perspective: Free indirect discourse and related techniques*, Durham: *Comparative Literature*, 24, Duke University, 32–43.
 РКТ 1992: *Речник књижевних шермина*, Београд: Нолит.

THE DIFFICULTY OF TRANSLATING FREE INDIRECT AND FREE DIRECT SPEECH FROM SERBIAN TO ENGLISH LANGUAGE

Summary

Contrastive studies in the field of direct and indirect speech have mostly dealt with problems of translating different types of reporting character's speech/thoughts from English to Serbian language (Karavesović 2010, Zečević 2013). These studies have provided a valuable insight into the complex relationship between the two languages, whose syntactic rules for reporting character's speech differ, which frequently causes structural shifts in the translated text (Karavesović 2010: 46). This paper investigates whether structural and/or stylistic shifts occur when free indirect speech and free direct speech (as well as their subtypes) are translated from Serbian to English language and, if so, what are the characteristics of such shifts. Focus will be on the cases where the character's speech is reported in the first person as well as on the orthographic changes that occur in the translated text.

Key words: free indirect speech, free direct speech, inner monologue, narration, translation

Nina Manojlović